

Dva příspěvky Jiřího Dyndy ke studiu tradic starých Slovanů: Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech; Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních. Scriptorium, Praha 2017, 368 s. a 37 černobílých vyobrazení; 2019, 408 s., 19 barevných a 33 černobílých vyobrazení.–

Studiu tradic starých Slovanů se v našich končinách tradičně věnovala mezi archeology, slavisty, ale i etnology velká badatelská pozornost ve srovnání třeba s tradicemi Keltů či Germánů. Nicméně značná část „pramenných“ textů z per křesťanských autorů reflektující tradice starých Slovanů však do českého jazyka doposud přeložena nebyla. Tuto mezeru velmi vhodně vyplňují dvě knihy Jiřího Dyndy (v současnosti doktorand na ÚFAR, FF UK a vědecký pracovník SLÚ AV ČR) představující ucelený soubor překladů středověkých textů původem z východní i západní proveniencí. Jelikož obě knihy na sebe navazují a doplňují se, rozhodl jsem se je recenzovat najednou jako celek. Pro snadnější orientaci budu referovat o Slovanském pohanství ve středověkých latinských pramenech jako o „první knize“ a o Slovanském pohanství ve středověkých ruských kázáních jako o „knize druhé“.

Cíle obou knih jsou především ve shromáždění a překladech daných textů než v jejich analýze (druhá kniha však nabízí mnohem komplexnější úvodní studii než ta první). Ta může přijít v budoucnu a Dyndova práce k tomu skvělým způsobem při-

spívá. Struktura překladů v obou knihách je stejná. Autor z textů středověkých autorů vybírá a překládá ty pasáže, které nějakým způsobem referují o náboženských tradicích Slovanů. V obou knihách tak vždy najdeme originální text v původním jazyce a jeho český překlad. Ten je doplněn o údaje o předešlých edicích těchto textů, o situační vysvětlení, které daný úryvek kontextualizuje vzhledem k hlavnímu pojednání daného spisu, odkazuje na předešlé zmínky či české překlady (pokud jsou) a sekundární literaturu, uvádí informace o autorovi textu a doplňuje odkazy na tematicky podobné překlady v dané knize.

První knihu uvádí krátká předmluva (11 stran), která texty zasazuje časově, místně i teoreticky se stručným ohledem na vývoj bádání v dané oblasti. Kniha je tematicky a chronologicky rozdělena do šesti sekcí představujících (A) Slované na Balkáně, (B) dále mezi Labem a Sálou, (C) christianizaci Pomořanska biskupem Ottou Bamberským, (D) pád Arkony na Rujáně. Poslední dvě sekce představují zmínky o pohanských přežitcích na našem území a v Dalmácii (E) a na území dnešního Polska (F). Nutno podotknout,

že kniha nepředkládá ty texty, které již byly v češtině v kritických edicích publikovány (Kosmas, Adam Brémský, Helmond z Bossau), a dává naopak prostor těm, které zatím nebyly.

Dyndova první kniha tak sjednocuje do určité míry roztržštěnost pramenů (9) a systematicky je předkládá na jednom místě. Dynda správně upozorňuje, že dané texty nám v prvé řadě přibližují křesťanskou konceptualizaci „pohanské jinakosti“, než že by nám zprostředkovaly nezakreslený obraz „slovanského pohanství“ (10), nicméně v kontextu dějin bádání daného tématu přispívají k odhalení některých tradovaných omylů (např. užití různých theonym a jejich role k vytváření obrazu Slovanů na našem území). V návaznosti na to Dynda správně problematizuje po dekády tradovaný unifikující pohled na Slovany například skrze představu jednotného panteonu (10). Nutně tak dochází k tomu, že je třeba „znovu promyslet všechny osvícenské, pozitivistické a esencialistické definice náboženství“, abychom se mohli dostat k více kritičtějšímu a snad i reálnějšímu pohledu na tradice předkřesťanské Evropy. S tím s autorem zcela souhlasím, jenže tyto problémy se nedají řešit na úrovni definic, ale na úrovni teorií, ze kterých tyto definice vycházejí, a to i v takovém případě, kdy teorie není explicitně přiznaná. To nás nutně vede k ověřování vlastních nepřiznaných východisek našich výzkumů. Například předpokladu, že se střetly dva stejné (či

přinejmenším podobné) fenomény – tedy „náboženské systémy“ (11). Teprve po tomto kroku je možné v budoucnu analyzovat definice.

Úvodní studie uvozující druhou knihu je na rozdíl od první mnohem obsáhlejší. Na více než dvou stech stranách se Dynda zabývá problematikou „dvojvěří“, které mělo v moderní badatelské tradici odkazovat k paralelní existenci dvou světónázorových systémů (pohanského a křesťanského) v oblasti Ruska ve středověku. Druhou část knihy na více než sto padesáti stranách tvoří antologie deseti nejvýznamnějších homiletických textů (některé rozšířeny o jejich synopse), které jsou doplněny o další kontext stejně jako v předešlé knize.

Dynda analyzuje badatelský diskurz předkládající problematiku „dvojvěří“ a dochází k závěru, že tento koncept nemá oporu v pramenech (až na jednu výjimku – viz překlad první homilie), ale naopak se jedná o badatelský konstrukt objevující se až od druhé poloviny 19. století, byl hojně diskutován i ve století následujícím a někteří badatelé jej dokonce uznávají až dodnes (s. 193–198). Navzdory tomu menší a generačně spíše mladší skupina jiných badatelů zpochybňuje jeho jakoukoli analytickou funkci. Dynda se však nespokojuje jen s tímto zjištěním a na sedmi tématech (magie a léčení, pohřebnictví, výroční slavnosti aj.), které se opakují v homiletikách, se zamýšlí nad tím, zda se

skutečně jedná o důkazy přežívání „pohanství“ bok po boku křesťanství, jak tvrdili badatelé v minulých sto padesáti letech. Navrhuje opustit dosavadní zaběhlé „černobílé vidění“ křesťanství versus pohanství a na místo toho vnímat „symbolický systém staré Rusi [...] jako výsledek kreativního a prakticky zacíleného náboženského synkretismu“ (s. 204). Synkretismus však navrhuje chápat spíše jako (neukončený) proces přebírání či adaptace prvků jiného náboženství než jako nějaký statický výsledek a zároveň sledovat diskurzivní mocenské strategie, které se objevují při daných procesech, a ty následně analyzovat. Kromě toho navrhuje rozlišovat různé modalities synkretismu (asimilace, symbióza, kreolizace aj.) mezi prvky dvou systémů. Do opozice k náboženskému synkretismu pak Dynda staví fundamentalismus čili důraz na (původní) ortodoxii. Dochází tak k závěru, že po prvotních několika staletích „nezájmu“ ze strany církevních autorit se situace obrátila

a v kázáních se začaly objevovat právě prvky odkazující k pohanství tak, aby došlo k nápravě „podomácku vykonávaného křesťanství“, které se mohlo přiklánět například k magickým praktikám v léčitelství (s. 212). Fundamentalismus obsahů kázání a reference k „pohanství“ tak můžeme chápat jako pokus o návrat k ortodoxii. Prvky „pohanství“ v tamější lidové kultuře spíše odkazují k pokřivené a reinterpretované formě možných starších praktik či myšlenek, které dostávají v křesťanské kultuře zcela nový, posunutý význam, s čímž s autorem v zásadě souhlasím.

Jako celek hodnotím obě knihy velmi pozitivně. Dynda nepochybně přispěl k rozvoji bádání o starých Slovanech a kritická edice překladů bude sloužit jako dobrý základ pro další výzkum. Chyby se v textu téměř nevyskytují (chybí jen několik bibliografických odkazů v seznamu). Za vyzdvihnutí rozhodně stojí i pečlivá typografická práce týmu nakladatelství Scriptorium.

Pavel Horák (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Karolína Pauknerová, Krajina mezi pamětí a zapomínáním. Studie z Čech. Karolinum, Praha 2019, 208 s.–

V posledních dvaceti letech se krajina stala významným tématem antropologických a etnologických výzkumů, a to jak ve světě, tak v české vědecké produkci. Přál bych si, aby

prací věnujících se krajině bylo ještě více, studium člověka jako komplexní bytosti existenciálně spjaté se svým prostředím může totiž dle mého názoru nabídnout nejlepší